

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 127.081.2026,
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора

Гаран Ольги Володимирівни

на дисертаційну роботу

Кулі Володимира Сергійовича

на тему **«Принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу
перед законом і судом: зміст та особливості реалізації»**,
подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право», за
спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Існує певна низка основоположних принципів права. Вони є концентрованим вираженням найважливіших сутнісних рис та цінностей певної системи права. Зазвичай ці принципи відображають основні засади суспільства, інтелектуальний рівень і культурний досвід. Принципи права є фундаментом правової системи кожної держави. Вони мають бути гармонійно узгодженими між собою, аби успішно регулювати суспільні відносини, які унормовуються правом. У будь-якому принципі права закладена ідея. Його існування зумовлено певним соціально-історичним контекстом. Проте принципи права формують переконання, а держава тільки закріплює їх в юридичних актах.

Одним із основоположних принципів є принцип рівності, адже він демонструє позицію держави щодо розподілу суспільних благ та обмежень. Традиційне тлумачення вбачає його однією із фундаментальних конституційних вимог, важливою умовою існування правової держави. Зокрема, ст. 129 Конституції України відносить рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом до засад судочинства, а ст. 8 КАС

України закріплює, що усі учасники судового процесу є рівними перед законом і судом, а також не може бути привілеїв чи обмежень прав учасників судового процесу за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Не дивлячись на широкий спектр правових досліджень принципу рівності на загальнотеоретичному рівні, в конституційному, цивільному процесуальному, кримінальному процесуальному та інших галузях права України, принцип рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом не отримав свого належного наукового обґрунтування в межах науки адміністративного права і процесу.

Усе це робить актуальним тему дослідження, а її результати своєчасними для розвитку законодавств про адміністративне судочинство.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Високий ступінь обґрунтованості результатів дослідження зумовлено досить раціональною та внутрішньо узгодженою структурою дисертації. Загальна структура роботи в цілому є логічною, послідовною, раціональною, обґрунтованою предметом, метою та завданнями дослідження, що дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені автором. Структурно дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Були чітко сформульовані – мета дослідження та його задачі: дослідити багатоаспектність проявів принципу рівності у адміністративному праві та процесі; визначити місце принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом в загальній системі принципів адміністративного права та процесу; висвітлити особливості історії і тенденції змістовного розвитку принципу рівності як об'єкта адміністративно-правових досліджень; дослідити адміністративний процес як сферу реалізації принципу рівності; визначити місце принципу рівності перед законом і судом в системі гарантій адміністративного процесу та розкрити взаємозв'язок між ними; охарактеризувати систему принципів

адміністративного процесу та визначити місце в ній принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом; дослідити теоретичні та нормативні підходи до визначення змісту принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом; розкрити учасників адміністративного процесу в контексті реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом; дослідити особливості реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом на кожній стадії адміністративного судочинства.

Досягнення поставленої мети дослідження та вирішення окреслених здобувачем завдань стали підґрунтям для формування обґрунтованих наукових положень та висновків у дисертації. Доведеність наведених дисертантом висновків базується на грамотному використанні сукупності методів і прийомів наукового пізнання. Так, використання історико-правового методу дозволило здобувачу визначити особливості розвитку наукової думки про принцип рівності як принцип адміністративного права (підрозділ 1.3), а також для розкриття особливостей розуміння поняття «адміністративний процес» в залежності від історичного етапу розвитку адміністративної науки (підрозділ 2.1). Порівняльно-правовий метод використовувався під час аналізу практики забезпечення реалізації адміністративними судами принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом (Розділ 3). Використання логіко-семантичного методу допомогло визначитись із понятійним апаратом, який покладено в основу дослідження, а саме, допомогло розкрити відмінності між категоріями «рівність», «рівність у праві» та «принцип рівності» (підрозділ 1.1), а також між поняттями «адміністративний процес» та «адміністративне судочинство» (підрозділ 2.1). Системний метод було використано для визначення і характеристики принципів адміністративного права та процесу (підрозділ 1.2), гарантій адміністративного процесу (підрозділ 2.2), принципів адміністративного судочинства (підрозділ 2.3) і

стадій адміністративного судочинства (підрозділ 3.3). Структурно-функціональний метод використовувався при характеристиці суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин, які приймають участь у адміністративному судочинстві як сторони справи (підрозділ 2.3), та при характеристиці особливостей реалізації принципу рівності по відношенню до учасників судового процесу (підрозділ 3.2). Все це дозволило здобувачу сформулювати ряд важливих наукових положень, висновків та рекомендацій.

Зміст дисертації в цілому характеризується досить високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. В дослідженні чітко виражений теоретичний підхід, зокрема вдало розроблені дефініції, класифікації і їх критерії дозволили автору аргументовано визначити власну позицію щодо характеристики принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом та визначити місце даної засади в системі принципів адміністративного права, в системі правових гарантій адміністративного судочинства та в системі принципів адміністративного судочинства.

Наукова новизна, представлена у дисертації, її основні наукові положення, висновки та рекомендації. Оцінюючи основні здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на окремі результати, що є новими. Так, уперше: проаналізовано сучасну систему принципів адміністративного права та процесу (з огляду на процес реформування даної публічної галузі права та євроінтеграційні процеси), в якій одним із важливих елементів є принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом; розглянуто принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом як об'єкт адміністративно-правових досліджень, що дозволило виділити основні етапи та напрями наукових розробок з цього питання за останні тридцять років; запропоновано системне бачення принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом серед правових гарантій адміністративного процесу, що дозволило визначити основні зв'язки та взаємозалежності між

даним принципом та іншими правовими гарантіями адміністративного процесу; охарактеризовано специфіку реалізації принципу рівності перед законом і судом в залежності від правового статусу учасників адміністративного процесу; розкрито особливості реалізації принципу рівності перед законом і судом в залежності від структури адміністративного судочинства (процесуальної форми, стадій і етапів провадження).

Заслуговують уваги також наступні положення дисертації.

Привертає увагу детальний аналіз наукових доробок, які були написані за останні тридцять років в Україні та стосувалися проблем визначення принципів адміністративного права, адміністративного процесу і адміністративного судочинства (с. 94-95). Здобувач констатує, що проблематика рівності у праві та принципу рівності як правового явища досліджувалась на рубежі XX і XXI століть переважно в філософії права, теорії права та конституційному праві, що обумовлювалося прийняттям у 1996 році Конституції України, яка передбачала принцип рівності в якості основоположної засади функціонування держави та розвитку національного права (М. М. Гуренко, Т. М. Заворотченко, Л. В. Леонтьєва, І. Й. Магновський, О. А. Михайлюк, І. К. Похловська, Т. І. Фулей і ін.). В адміністративному праві, наголошує здобувач, принцип рівності досліджувався лише в контексті аналізу адміністративно-правових гарантій або принципів адміністративного права (Б. Д. Мартиненко, Е. О. Олефіренко, О. В. Пабат і ін.). В період з 2009 по 2013 роки, звертає увагу здобувач, адміністративісти торкалися проблематики принципу рівності лише в контексті більш загальних досліджень, а тому фрагментарно розкривали його зміст та особливості реалізації в наукових працях (П. О. Баранчик, С. А. Бондарчук, О. О. Гаврилюк, І. С. Колеснікова, А. С. Кравцов, К. А. Сергієнко, В. Д. Солдатова). Період з 2014 року по сьогодні, на думку здобувача, відзначився тим, що в науці адміністративного права сформувалося декілька напрямів дослідження принципу рівності: а) дотримання принципу рівності в рішеннях, діях і бездіяльності суб'єктів владних повноважень (наприклад, Т.

Чехович); б) проблеми дотримання рівності в адміністративно-деліктному праві (наприклад, І. Д. Пастух); в) розуміння змісту та сфер реалізації принципу рівності в адміністративному судочинстві (наприклад, В. Кройтор, В. Любарський, Ж. М. Мельник-Томенко, В. Сердюк, Р. Скриньковський, Е. Юрков і ін.).

Слушним є аналіз здобувача щодо концепцій адміністративного процесу, які формувалися і отримували свій розвиток в українській адміністративній науці. Назва дисертації містить термін «адміністративний процес», а тому важливо було через розкриття змісту поняття «адміністративний процес» конкретизувати предмет проведеного дослідження. Зокрема, здобувач зазначає, що конкуренція концепцій адміністративного процесу відбувалася не тільки в теорії адміністративного права, вона набула свого прояву і на рівні адміністративного процесуального законодавства України (наприклад, у назві кодифікованого акту, у визначенні його термінів тощо). В дисертації констатується, що в момент прийняття КАС України в науковому середовищі панувала концепція широкого розуміння адміністративного процесу, у зв'язку із чим законодавець відмовився від найменування кодифікованого акту «Адміністративний процесуальний кодекс України». На сучасному етапі розвитку адміністративного законодавства в науковому середовищі надають перевагу концепції вузького розуміння адміністративного процесу, що, наприклад, витікає із положень проєкту Кодексу про адміністративного проступки (с. 146-147).

Заслуговують на увагу і інші висновки здобувача, які стосуються особливостей об'єктивізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом (с. 222-223):

- з'ясовано, що специфіка адміністративного судочинства зумовлює необхідність відмежування формальної рівності сторін від рівності фактичної. На відміну від приватноправового спору, у публічно-правових відносинах одна зі сторін наділена владними управлінськими

повноваженнями, що об'єктивно створює структурну процесуальну перевагу. Саме тому допустима законодавчо встановлена процесуальна асиметрія у становищі суб'єкта владних повноважень не суперечить принципу рівності, якщо вона має правомірну мету, є об'єктивно обґрунтованою та спрямована на досягнення реальної рівноваги процесуальних можливостей сторін;

- доведено, що принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом доцільно визначати не як статичну вимогу однакового застосування процесуальних норм, а як складну багаторівневу конституційно-процесуальну конструкцію, що забезпечує реальну процесуальну рівність, справедливий баланс процесуальних можливостей сторін та ефективний судовий захист особи у сфері публічно-правових відносин;

- принцип рівності всіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом набуває практичного змісту через визначення кола осіб, які беруть участь у розгляді та вирішенні адміністративної справи, а також через особливості їхнього процесуального статусу. Тому його дія поширюється не на всіх суб'єктів адміністративного судочинства загалом, а саме на учасників конкретних процесуальних правовідносин;

- поняття учасників адміністративного процесу є вузьким, ніж поняття суб'єктів адміністративного судочинства, оскільки охоплює лише тих осіб, які наділені процесуальними правами й обов'язками у межах конкретної адміністративної справи, що має принципове значення для правильного розуміння адресатів принципу рівності.

Також потрібно відзначити, що дисертація є першим комплексним дослідженням, яке присвячене розкриттю змісту та особливостей реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом як елементу загальної системи принципів адміністративного права та процесу, системи правових гарантій адміністративного процесу та системи принципів адміністративного судочинства, розвитку загальної теорії адміністративного права та теорії адміністративного процесуального права,

які стосуються принципів адміністративного судочинства, а також вдосконаленню на цій підставі норм адміністративного процесуального законодавства.

З огляду на це, потрібно зазначити, що розроблені здобувачем наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації та винесені на захист, відповідають вимогам наукової новизни, є оригінальними авторськими розробками та свідчать про наукову зрілість здобувача та набуття ним необхідних компетентностей.

Структура дисертації. Дисертаційна робота В. С. Кулі відзначається логічною структурованістю та включає всі обов'язкові складові, притаманні науковим дослідженням такого рівня. Робота містить анотацію, вступ, три розділи, висновки і список використаних джерел. Висновки є змістовними, аргументованими та послідовними. Усі сформульовані тези супроводжуються відповідними посиланнями, тісно пов'язані між собою, мають належне нормативне й наукове обґрунтування.

Загалом, наукові положення, що виносяться на захист, можна визнати такими, що є переконливо обґрунтованими та логічно виведеними. Тому можливо зазначити, що дисертація виконана в науковому стилі, її мова вирізняється чіткістю, послідовністю та обґрунтованістю викладеного матеріалу.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Результати дисертаційного дослідження мають прикладне значення та можуть бути використані у науково-дослідницькій діяльності, під час підготовки нормативно-правових актів, у правозастосовній практиці, а також у науково-методичній роботі та освітньому процесі.

Здобувачем запропоновано розв'язання існуючих у цій сфері проблем, виокремлено основні напрями їх вирішення з врахуванням потреб сучасності. За результатами дослідження автором сформульовано низку нових теоретичних та практичних положень, висновків та пропозицій.

Ознайомлення із науковим дослідженням дає підстави стверджувати, що основні положення і висновки, які виносяться здобувачем на захист, мають відповідний високий ступінь наукової новизни та будуть корисними для теорії та практики, які пов'язані із правовим регулюванням та реалізацією принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертації відображені у 5-х наукових статтях, які опубліковані у виданнях України, що визнані як фахові з юридичних наук і відображають основні результати дисертації. Для апробації дослідження були опубліковані 5 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам, що висуваються чинним законодавством у сфері освіти та науки України. Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації. Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційного дослідження, характер статей здобувача, в яких відображено положення дисертації і результати проведених досліджень, повною мірою вказують, що дисертація пройшла належну апробацію та є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Ознайомлення з текстом дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом робота відповідає вимогам, що висуваються чинним законодавством у сфері освіти та науки України. У тексті роботи відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого наукового дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування. Робота пройшла перевірку на

академічний плагіат і це дозволяє стверджувати, що у дисертаційному дослідженні Кулі Володимира Сергійовича «Принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом: зміст та особливості реалізації» відсутні порушення академічної доброчесності.

Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення. Визнаючи високий теоретичний рівень дисертаційного дослідження, його важливе практичне значення, слід зупинитися на деяких конкретних положеннях роботи, які потребують пояснення чи додаткової аргументації з боку здобувача.

1. Здобувач у підрозділі 3.3 дисертації констатує, що на кожній стадії адміністративного судочинства принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом має особливості в реалізації. Не є виключенням і така стадія адміністративного судочинства як виконання судового рішення. У зв'язку із цим, до здобувача виникає питання – У чому специфіка реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом на стадії виконання судового рішення в порівнянні із іншими стадіями адміністративного судочинства?

2. На сторінці 154 дисертаційного дослідження здобувач виділяє чотири концептуальні підходи до розуміння змісту та механізму реалізації принципу рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом: 1) формальний; 2) функціональний; 3) компенсаторний; 4) європейський. Втім, додаткової аргументації потребує зміст європейського підходу, який ґрунтується на стандартах Ради Європи та практиці Європейського суду з прав людини. Хотілося б від дисертанта почути відповідь на наступне питання – У чому полягає європейський підхід до розуміння принципу рівності всіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом і як практика ЄСПЛ впливає на його реалізацію в Україні?

Втім, зазначені зауваження мають уточнюючий характер та не зменшують значення й важливість висновків дисертації.

Висновок по рецензованій дисертації.

Дисертаційне дослідження «Принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом: зміст та особливості реалізації» є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, обсягом проведених досліджень відповідає вимогам, встановленим чинним законодавством, а її автор – Куля Володимир Сергійович, заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 Право.

Рецензент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного
та господарського права
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

Ольга Гаран

*Підпис д. юрид. н., професора
Ольги Гаран засвідчено.
Проректор Т. Малахушко*

